
STENHUGGEREN

MEDLEMSBLAD FOR JYSK STENKLUB

---

43. årgang nr. 2

April 2017

Total nr. 156

Et så flot fund som dette cidaride-søpindsvin fra stranden ved Sangstrup fortjener bestemt at blive vist frem her på forsiden af vores klubblad.

De lykkelige og heldige findere er Kaj og Linda, og fundet er gjort i år.

Tv. set fra oversiden og th. set fra undersiden med rester af pigge og tandapparat.

Foto: Arne Dich

Stenhuggeren: Medlemsblad for Jysk Stenklub

Formand:

Ingemann Schnetler, Fuglebakken 14, Stevnstrup, 8870 Langå 8646 7282
i.schnetler@mail.dk

Medlem af bestyrelsen og redaktør

Søren Bo Andersen, Engdalsvej 65A, 3.tv. 8220 Brabrand 2625 1733
sba@geolsba.dk

Medlem af bestyrelsen og kasserer

Jytte Frederiksen, Myntevej 16, 8240 Risskov 8617 4697
jytte@dichmusik.dk

Medlem af bestyrelsen og turansvarlig

Linda Lægdsmand, Lyngvej 55, 8420 Knebel 8635 2740
lindakaj@gmail.com

Medlem af bestyrelsen og værkstedsansvarlig

Hans J. Mikkelsen, Kjærslund 18, 8260 Viby J 8629 5518/4054 3902
hansjmikkelsen@gmail.com

Medlem af bestyrelsen

Pia Kamuk Nielsen, Firkløvervej 103, 8464 Galten 86946 707
pia@ana.au.dk

Medlem af bestyrelsen

Niels Hemmer, Vejlbvænge 72, 8240 Risskov 4068 3898
nielshemmer@gmail.com

Jysk Stenklub, Myntevej 16, 8240 Risskov: Bank reg.nr. 1551 1217380

Årskontingent i 2017: 150 kr. for enkeltpersoner, 200 kr. for par.

Klubbens hjemmeside: <http://www.jyskstenklub.dk/>

Webmaster: Ingemann Schnetler

Medlemslisten: kan fås hos kassereren.

Klubblade fra andre klubber bedes sendt til formanden.

Fotos anvendt i dette blad er taget af *Arne Dich*, hvis ikke andet er nævnt

---

Indhold i dette nummer :

Side 3	Referat af generalforsamling
Side 5	Formandens beretning
Side 9 – 13	Turannoncer
Side 14	Bortkommen sneg
Side 15	De mindste vættelys i verden
Side 16	Velbevaret dinosaurfjer i ravklump
Side 19	Jernbaneudgravninger og fossiler
Side 24	Natskygefamilien
Side 27	Kontingent og værksted
Bagsiden	Programsiden

Referat af Ordinær Generalforsamling

11. marts 2017

Dagsordens punkter var iflg. vedtægterne:

1. Valg af dirigent. *Børge Halkjær blev valgt.*
Dirigenten forespurgte forsamlingen, om det ville være acceptabelt at flytte dagsordenens pkt. 10 – indkomne forslag op mellem pkt. 4 og 5, da dette forslag ville have indflydelse på valgene til bestyrelsen. *Forsamlingen godtog denne flytning af pkt. 10.*
2. Formandens beretning ved Ingemann Schnetler. *Den skriftlige beretning blev enstemmigt vedtaget og bringes her i bladet efter dette referat.*
3. Aflæggelse af regnskab. Kassereren, *Jytte Frederiksen forelagde regnskab og orienterede om budget 2018. Regnskabet blev vedtaget.*
4. Valg af formand. *Ingemann Schnetler blev genvalgt for 2 år.*
10. Indkomne forslag. Bestyrelsen foreslog begrundet i ønsket om arbejdsdeling og især om generationsskifte i de kommende år, at bestyrelsen skulle udvides med 2 medlemmer til "formanden + 6 medlemmer". Dirigenten forklarede, at dette ville være i overensstemmelse med klubbens love, hvorefter *forsamlingen vedtog at udvide bestyrelsen.*
5. Valg af bestyrelsesmedlemmer i h. t. § 4. *Hans Jørn Mikkelsen og Søren Bo Andersen blev genvalgt for 2 år.* Som følge af det netop vedtagne pkt. 10, blev yderligere 2 bestyrelsesmedlemmer foreslået og valgt. *Nyvalgte er Pia Kamuk Nielsen for 2 år og Niels Hemmer for 1 år.*
6. Valg af to bestyrelsessuppleanter. *Henrik Jensen blev genvalgt for 1 år og nyvalgt blev Phivos Brødsgård for 1 år.*
7. Valg af 1 revisor (uden for bestyrelsen). *Birger Christensen blev genvalgt for 2 år.*
8. Valg af en revisorsuppleant. *Kjeld Gade Sørensen blev genvalgt for 1 år.*

9. Fastsættelse af kontingent for det kommende regnskabsår. *Kontingentet for 2018 forbliver uændret 150 kr. for enkeltpersoner og 200 kr. for par.*
10. Eventuelt. Der blev udtalt ros og tak til bestyrelsen samt til klubbladet, Stenhuggeren.

Herefter afsluttede dirigenten mødet, og efterfølgende takkede formanden Børge Halkjær for et velgennemført dirigentjob. Selve generalforsamlingen afsluttedes kl. 15.10 – referat ved Søren Bo Andersen.

Et dødsfald – Florence Ulsig

Et af klubbens på alle måder gamle medlemmer er død for kort tid siden (i slutningen af februar).

Florence blev 93 år gammel. Selv om det er mange år siden, vi sidst havde fornøjelsen af at se hende i vores midte her i klubben, er jeg sikker på, at mange af klubbens lidt ældre medlemmer med glæde mindes Florence med det gode humør og med det charmerende engelsk-danske tungemål. For Florence var født i Belfast i 1923 og voksede op mellem Liverpool og Manchester. Hun blev i 1957 gift med sin mand, Erik – senere professor i middelalderhistorie, og boede først i København og fra 1966 her i Aarhus. Florence fik interesse for geologi via ophold i parrets sommerhus på Fur. Sidenhen meldte hun sig ind i Jysk Stenklub og deltog i Folkeuniversitetskurser og var med på mange geologiture i både indland og udland. I klubben og i privatlivet var Florence og Eva Rudolph uadskillelige venner – vi kendte dem som dette glade og herlige venindepar.

De senere år var svære for Florence: flere sygdomme og ægtemanden Eriks død i 2013 gjorde, at hun mistede sit livsmod, og efter en faldulykke kom hun sig aldrig helt.

Kære Florence, vi takker dig for dit venskab, og vi vil ære dit minde.

Søren Bo Andersen

Formandens beretning for klubåret 2016/17

Ved Ingemann Schnetler

Så er det igen blevet marts og forår, også efter kalenderen, og tid for Jysk Stenklubs generalforsamling, hvor jeg vil gøre status over det forløbne år. Vi har et klubmøde i april, og så holder vi pause med møderne indtil september, efter en forhåbentlig god sæson med ture og spændende fund.

Vi har i det forløbne år haft fin tilslutning til klubbens arrangementer, hvad enten det drejer sig om ture eller foredrag. Hvad vores medlemstal angår, ligger det på 163, og i det forløbne år er der kommet ikke mindre end 21 nye medlemmer til, så det lover godt for fremtiden.

Vores turudvalg har også i det forløbne år arrangeret fine ture i ind- og udland, og de har i alt samlet ca. 130 deltagere. Den første tur i april gik til Klintebjerg, og fra 5. til 14. maj var der en 10 dages tur til Nord Yorkshire i England. I juni var der en strandtur til Sangstrup Klint, og årets sommerudflugt gik til Årø. I august deltog mange af klubbens medlemmer i Mols-træffet hos Linda og Kaj, og der bød traditionen tro på både en dejlig vandretur i det flotte Molslandskab og hyggeligt samvær med både god beværtning, sten og fossiler på bordet og Linda og Kajs flotte fossilsamling. Tak for en dejlig dag til Linda og Kaj! I september fulgte årets anden udlandstur, der gik til Misburg og Istidsmuseet i Flensburg, og årets sidste tur i oktober var et besøg i grusgraven ved Hornung/Bjørnstrup. Tak til Linda og Jytte for det store arbejde med at planlægge og gennemføre det flotte turprogram og tak til chaufførerne Hans, Niels og Kaj!

Som sædvanlig havde vi også vores stand på Hasselager Messen den første weekend i oktober og en stand hos flintsmeden på Mols den 24. juli. Desuden deltog vi den 18. september i det landsdækkende arrangement 'Geologiens dage', som vi tidligere har deltaget i. Denne gang blev der afholdt en såkaldt 'geo-blitz' i samarbejde med Molslaboratoriet, og arrangementet samlede mange deltagere. Deltagelsen i disse arrangementer er med til at gøre Jysk Stenklub kendt, og jeg vil gerne takke alle, der har hjulpet til!

Klubben fik sidste forår en henvendelse fra 'Magasinet Vital', der uddeles til alle over 60 år samt førtidspensionister i Aarhus. Vi fik to sider, hvor vi kunne fortælle lidt om vores klub. Desuden fik vi en henvendelse om at få omtale i en ny bog om fritidsaktiviteter, og en fotograf deltog i flere af vore aktiviteter for at tage fotos til bogen. Bogen 'Et andet blik på kulturen – en fotoreporta-

ge fra Aarhus' er nu udkommet, og desuden er der en vandredstilling på bibliotekerne om de medvirkende foreninger. Også disse ting er med til at gøre klubben kendt.

I vinterhalvåret har vi klubmøder på Åby Bibliotek. Foredragene starter som regel kl. 14.30, men mange kommer allerede kl. 13 for at være med til hyggeligt klubsamvær med tid til stensnak, udveksling af ideer, fremvisning af gode fund og bestemmelser af sten og fossiler. Dagens foredragsholder kan også føle sig velkommen og præsenteres på en plakat på døren, og der er altid en blomst på bordet. Der er lagt aktuel geologisk litteratur frem, og der er lister med tilmelding til kommende ture. Tak til jer, der sørger for det!

I bestyrelsen prøver vi at skaffe gode og aktuelle foredragsholdere. Ud fra medlemmernes interesser er der flest foredrag om fossiler, men vi forsøger også at dække andre områder af geologien. I april 2016 fortalte Peter Myrhøj fra Stenvennerne i København om, hvordan man kan registrere sin samling ved hjælp af IT. Til septembermødet havde vi traditionen tro en udstilling af "årets fund" samt et foredrag af Sten Lennart Jakobsen om danske krebsdyr fra Kridt til Miocæn. I oktober fortalte Inge Lise og Troels Helmin om fossiler fra De britiske Øer, og i november fortsatte Michael Bak sin beretning om grundstofferne. I december havde vi vores traditionsrige julemøde med lagkage, lotteri og julemusik, og januarmødet bød på dubletsalg og desuden foredrag af Mogens Stentoft Nielsen fra Odense og undertegnede, der fortalte om deres fælles mangeårige projekt med molluskerne fra de såkaldte Gundstrupblokke. I februar fortalte Erik Thomsen om klimaændringer i Jordens historie, og inden denne generalforsamling har vi set en film om Verdens største krystaller. Vi har således haft et bredt spektrum af foredrag, både hvad emner og foredragsholdere angår.

Mange af klubbens medlemmer deltager i klubmøderne, og flere foredragsholdere har givet udtryk for, at der er et hyggeligt og aktivt klubliv før foredraget, og at Jysk Stenklub har meget vidende og interesserede medlemmer, der altid kommer med gode spørgsmål.

Stort set alle foredragsholdere kommer med en PowerPoint præsentation på en USB-nøgle, men det sker, at teknikken driller. Vi er så heldige, at Arne altid er klar til at stille eget udstyr samt sin ekspertise til rådighed, så det hele altid fungerer. Desuden kan vi før foredragene glæde os over hans flotte diashows med billeder fra klubbens ekskursioner eller historie, og han leverer også flotte fotos til vores klubblad og hjemmeside. Det vil jeg gerne takke Arne for!

Med hensyn til vores værksted i Læssøesgades Skole har der siden sidste

sommer været forlydender om, at der ville ske en ombygning i SFO bygningen, og at det ville berøre vores lokale. På et møde den 23. februar er vi blevet orienteret om, hvad der skal ske. Der skal installeres en elevator, som vil medføre byggearbejde i vores lokale, og det vil betyde, at vi ikke kan bruge det i ca. 21 uger. En stor del af vores inventar og hylder skal flyttes, mens arbejdet i bygningen står på, men heldigvis kan det flyttes til et andet lokale i kælderen. Der vil også blive afskærmet for vores bibliotek og stensamling på gangen. Arbejdet vil efter planen starte efter påske og være afsluttet sidst i september.

Værkstedet fungerer godt og giver et fint overskud. Hans sørger som altid for, at maskinerne er i den fineste orden og klarer indkøb, regnskab og vedligeholdelse af værkstedet, og Leif Andersen er gået ind som hjælper for Hans. Tak til jer begge for den store indsats! Vores bibliotek omfatter ca. 200 bøger, der opbevares i et skab på gangen uden for klublokalet. Bøgerne kan hjemlånes, og en liste over bøgerne kan ses på hjemmesiden.

Også i år har vi en studiekreds på værkstedet om fossiler. Vi har i denne sæson først arbejdet med udsortering og bestemmelse af fossiler fra Danienet (især fra Sangstrup Klint) og udarbejdet en liste, som vil komme på hjemmesiden. Efter nytår har vi sorteret i løst materiale af 'Sternberger Gestein', der har en lang række arter fælles med det danske Øvre Oligocæn.

Jysk Stenklub har en sund økonomi, og Jytte sørger for, at regnskabet altid er i den fineste orden. Desuden udfører hun en del sekretærarbejde for bestyrelsen og holder styr på vores bibliotek. Jeg vil gerne takke Jytte for den store indsats!

Vi har et meget flot og velredigeret klubblad. Flere medlemmer bidrager med gode artikler, bl.a. om klubbens mange dejlige ture og beretninger fra klubbens historier. Både hvad indhold, layout og billeder angår, kan Stenhuggeren på fornemste vis klare sig med andre klubbers blade, som der i parentes bemærket bliver stadig færre af. Det er lidt tankevækkende, at kun tre af landets andre stenklubber stadig har et klubblad, og at syv klubber ikke har foredrag. De fleste klubber har dog en hjemmeside. Vores klub må siges at være privilegeret, idet vi stadig har det hele! Tak til Søren for et flot klubblad og for, at klubben altid kan trække på din ekspertise om fossiler og geologi, hvad enten det er besvarelser af spørgsmål eller et foredrag!

Jysk Stenklub kan også findes på vores hjemmeside, og det sker jævnligt, at jeg modtager spørgsmål om fossiler eller mineraler. Hvis jeg ikke kan klare spørgsmålene, har vi i klubben vidende eksperter i fossiler, mineraler og me-

teoritter, som jeg kan videresende spørgsmål og billeder til. Der kommer også mails fra folk, der ønsker at blive medlemmer af klubben, så hjemmesiden er også med til at skabe interesse for geologien og skaffe vores klub nye medlemmer.

Til slut vil jeg gerne takke bestyrelse og suppleanter for godt samarbejde og en stor indsats i det forløbne år. Jeg vil også gerne takke alle klubbens medlemmer, der altid møder talrigt op til vores møder og ture og altid er parate til at give en hjælpende hånd i forbindelse med vores klubmøder og arrangementer.

Michael Bak

Collector of Fine Mineral Specimens

I øjeblikket masser af fine og sjældne mineraler til salg fra min samling (tidl. Claus Hedegaard) - bl.a.:

- *Mere end 50 forskellige zeolite-mineraler*
- *Malachite, Azurite, Cerussite fra Tsumeb, Namibia*
- *Sjældne mineraler fra hele verden*

Overvejer du at sælge din samling ?

Med kontakt til samlere og forhandlere i USA og Europa kan jeg tilbyde dig den bedste pris for din samling af fine mineraler og gode enkeltstykker.

Kontakt Michael for en vurdering og et tilbud

Altid kontant betaling

Kærdalen 16 - 3660 Stenløse - Tlf. 23 21 15 43

michaelbak@worldofminerals.dk

Turannoncer

Strandtur ved Sangstrup Klint

Lørdag d. 27. maj 2017

Tag med på en tur til denne oftest givtige lokalitet, som kan byde på fossiler fra både Danien-tiden i blokke fra klinten og fra Kridt-tiden i blokke fra havbunden.

Flere arter af søpindsvin, pigge fra samme, krabber, brachiopoder, koraller, sølilje-stilke, svampe og randplader fra søstjerne er nogle af de fund, der kan gøres på denne lokalitet.

Turpris ca. 200 kr.

Afgang fra PS biler, Søren Frichs Vej 47
i Aarhus, kl. 09.00.

Tilmelding og betaling senest d. 01. maj ved Linda
Lægdsmand, tlf: 8635 2740 el.
5051 0055 el. mail: lindakaj@gmail.com

Tur til Sjællands vestligste punkt

Røsnæs

Søndag d. 02. juli 2017

For de fleste medlemmer af Jysk Stenklub er dette en ”ny” lokalitet, så det bliver spændende at se, hvad den har at byde på.

Vi er så heldige, at vi får følgeskab af **Nordvestsjællandss Stenklub**. Turlederen, Knud Quist Jensen fortæller, at det er en af deres bedste lokaliteter. Desuden er vi blevet indbudt til kaffe i deres fine nye klublokaler.

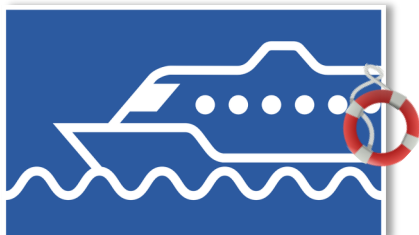
Turen starter ved PS biler, Søren Frichs Vej 47 i Aarhus, kl. 07.15. Vi skal med færgen kl. 08 og fra Odden kl. 18.

Turpris ca. 400 kr.

Bindende tilmelding senest 01.06. v/ Linda Lægdsmand

tlf: 8635 2740 eller 5051 0055

Mail: lindakaj@gmail.com

sommerudflugten

Mandag d. 17. juli 2017

går til TUNØ

Bemærk, turen er på en hverdag!

På turen er alt planlagt for os af Tunø's Guide: Hanne Tromborg Thyssen. Vi kører fra Århus kl. 8.00 og sejler i ca. 1 time med færgen fra Hou.

Fra havnen guides vi gennem byen og hører her bl.a. om Tunø's historie, landbrug, skole og erhverv.

Herefter venter os en tur med traktor gennem mose og skov til stranden. Efter turen står en frokostbuffet klar til os på "Det Gamle Mejeri". Drikkevarer er for egen regning.

Om eftermiddagen er det tid til en tur på stranden med moræneskrænterne. Eller man kan besøge museet, fyrtårnet eller kirken.

Kl. 16.30 sejler vi tilbage til Hou og kan være i Aarhus ca. kl. 18 - 18.30
Vi forsøger at arrangere samkørsel mellem Aarhus og Hou.

Turpris 400 kr.

Vil du med, så ring til Linda 8635 2740 eller 5051 0055

mail: lindakaj@gmail.com

Invitation til Mols-træf lørdag d. 5.8. 2017

Det vil glæde os at se alle interesserede klubmedlemmer til træf på
Lyngvej 55 i Knebel

For de, som har lyst, starter vi med en travetur i "bjergene" kl.12.30

For de, som **ikke** vil med i "bjergene", er mødetiden **kl.14.30**, hvor der serveres kaffe og blødt brød i teltet.

Medbring gerne nogle af jeres fund (til beundring) og/el. evt. nogle "problematica" og meget gerne fotos fra klub-arrangementer/ture/rejser.

Husk! Medbring egne kolde drikkevarer.

Hilsen og på gensyn
Kaj og Linda

Tilmelding nødvendig! Tlf: 8635 2740 / 5051 0055 eller mail: lindakaj@gmail.com

Rendsburg fossil- og mineral Messe Søndag d. 10. september 2017

Det er nogle år siden, vi sidst har besøgt denne hyggelige messe. Er du interesseret i at komme med? Så ring: 8635 2740 eller mail til: lindakaj@gmail.com

Vi gør stop ved grænsebutikker på hjemvejen.

Mødetid kl. 07.50 ved PS biler,
Søren Frichs Vej 47, Aarhus

Turpris inkl. entré ca. 450 kr.

Phivos fremviser fossiler fra Chile

Bortkommet snegl...

- en efterlysning

På februarmødet medbragte Linda og Kaj en glasbowl med en imponerende samling store snegle fra oligocæne lokaliteter. De ville vise deres flotte fund frem for os andre i klubben. Og tak for det, det beriger os allesammen at se flotte fund.

Desværre viste det sig, at der under mødet forsvandt en af de forholdsvis store snegle, som tilmed er temmelig sjælden. Det er en art, som bla. Ingemann Schnetler har beskrevet og omtalt fra lokaliteter i Salling.

Linda og Kaj er selvfølgelig frygtelig kede af tabet, og Ingemann støtter også op om, at det er et videnskabeligt tab, hvis sneglen er bortkommet.

Glasbowlen med de flotte snegle, det er en af de glatte snegle, der mangler.

Hvis et af klubmedlemmerne er kommet til at misforstå, at der var tale om "giv-væk"-fossiler, som der jo heldigvis ofte er nogle, der generøst tilbyder, så vil Linda og Kaj meget gerne have deres snegl tilbage igen. Der kan enten ringes eller sneglen kan sendes til Linda (adresse og tlf. nr står på indersiden af klubbladet).

Med venlig hilsen, på bestyrelsens vegne,

Søren Bo Andersen

De mindste vættelys i verden

Af Jytte Frederiksen

I Nordmarkhalle i Rendsburg er der hvert år en messe hvor mineral- og fossilsamlere sælger ud af deres fund. Her er der gode chancer for at falde over noget, man enten aldrig har set før eller kun kender fra litteraturen. Og priserne er som regel rigtig fornuftige.

Sidste år var jeg så heldig at erhverve 2 æsker med ”vættelys” - rostrum fra uddøde blæksprutter. ”Vætter” eller kæmper var der nu ikke tale om: de måler mellem 5 og 7 mm. Størrelsen svarer til små risengryn. Der kendes ingen eksemplarer over 10 mm, så der er formentlig tale om voksne eksemplarer. De er fundet i Sengenthal på en ganske lille lokalitet, og de er ikke nemme at finde. Alligevel kunne de erhverves for henholdsvis 15 og 10 €.

Suebibelus problematicus (RIEGRAF)
Foto: Arne Dich

Suebibelus depressus på en amerikansk
1-cent. Fra The Fossil Forum

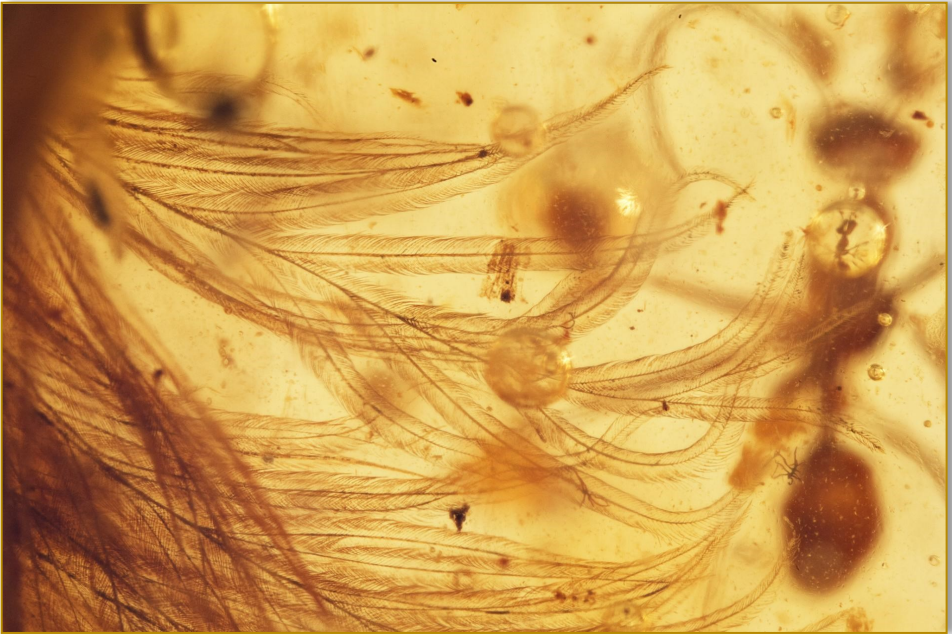
Suebibelus pressulus
(QUENSTEDT)
Foto: Arne Dich

I år arrangerer Linda en klubtur til messen. Se turannoncen side 13.

Smukke billeder! Velbevaret dinosaurfjer fundet i ravklump

Med tak "lånt" fra Videnskab.dk: <http://videnskab.dk/naturvidenskab/smukke-billeder-velbevaret-dinosaurfjer-fundet-i-ravklump>

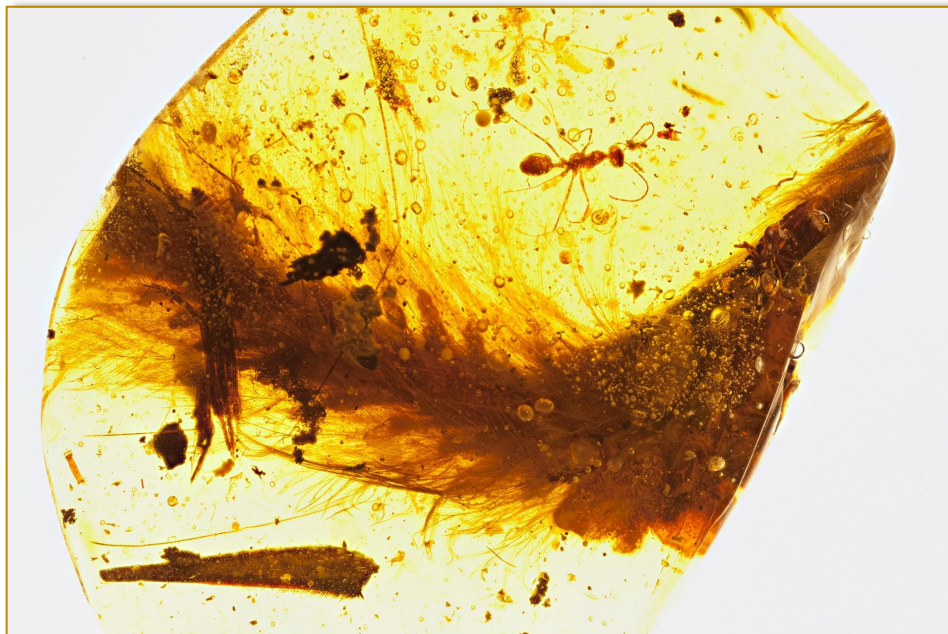
Fundet af en dinosaurfjer har givet forskerne indblik i, hvordan fjer har udviklet sig. (Foto: Current Biology)

Forskere har gjort sig et sjældent fund på det lokale ravmarked i Myanmar. Ravsælgeren troede, at hans ravklump, som han havde lavet til et smykke, indeholdt plantemateriale.

Men det viste sig, at der er tale om en velbevaret dinosaurhale, som har beholdt sin originale form. Den heldige køber af den 99 millioner år gamle hale-spids med fjer er Lida Xing, ph.d. i geoscience ved China University. Han har sammen med en række andre forskere beskrevet sit fund i det tidsskriftet Current Biology.

Det er første gang, at vi finder dinosaur-materiale i rav fortæller medforfatteren til studiet, Ryan McKellar, der er professor og arbejder ved Royal Saskatchewan Museum.

Fjeren stammer fra en dinosaur, der levede for 99 millioner år siden og var på størrelse med en gråspurv. (Foto: Current Biology)

Undersøgelser af den kastanjebrune hales anatomi har vist, at der er tale om en dinosaur, og ikke en fugl, selvom dinoen har været på størrelse med en gråspurv.

Det er fantastisk at se alle detaljerne i en dinosaurbale – knoglerne, kødet, huden og fjere- og at forestille sig, hvordan den lille fyr har fået halen i noget harpiks, og så er død, fordi den ikke kunne vriste sig fri fortæller medforfatter Mike Benston, der er professor ved University of Bristol.

Halen er lang og bevægelig, og forskerne har fundet jernrester, som de mener kan stamme fra dinosaurussens blod. Og så er halen dækket af fjer. Nutidens fjer består af et skaft, hvor de små farverige, hårlignende stråler stikker ud. Strålerne har små kroge, altså bistråler, som binder strålerne sammen, så fjeren får sin flotte og glatte struktur.

Det nye raveksemplar bekræfter biologernes idéer om, hvilken rækkefølge og hvordan forskellige detaljer i fjeren, som eksempelvis stråler og bistråler, er opstået fortæller Paul Barrett fra London's Natural History Museum.

Forskerne mener, at de små hårlignende fjerstråler er opstået før skaftet, som er den lille pind i fjeren, fordi dinosaurussens fjer havde stråler men intet skaft. (Foto: Current Biology)

Forskerne fandt tegn på, at dinosauren var i live, da den blev fanget i den harpiks, som senere blev til rav. (Foto: Current Biology)

Ovenstående i artiklen er udvalgt og resumeret af Videnskab.dk, men redaktionen har ikke udført selvstændig research. Gå til den oprindelige kilde for flere detaljer.

Jernbaneudgravninger og fossiler

Af Ingemann Schnetler

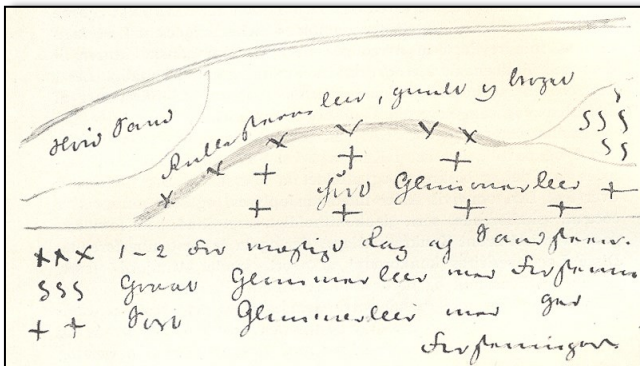

Figur 1. Fra udgravningen vest for Ringgadebroen.

Foto fra august 2013 på Letbanens hjemmeside.

I forbindelse med anlægget af Aarhus Letbane arbejdes der for tiden i bane-graven vest for Aarhus H, hvor der er opført værksted og depot vest for Ringgadebroen. Samtidig er der omfattende sporarbejder, idet letbanens togdrift bliver adskilt fra den almindelige togdrift.

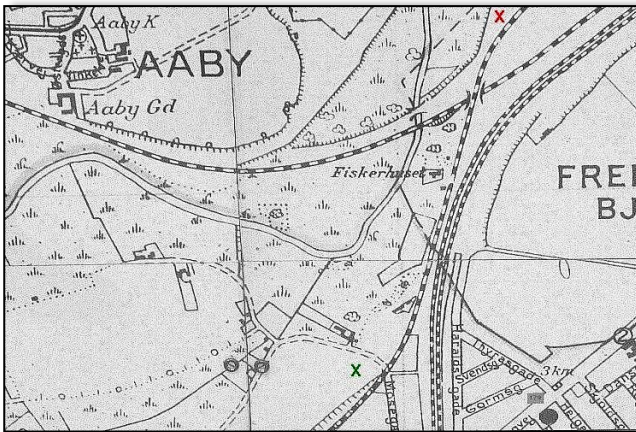
I 1860 var Aarhus en by med 11.000 indbyggere, mens Aalborg og Randers hver havde ca. 10.000. Da man i 1860 anlagde jernbanen fra Aarhus til Randers, valgte man at lægge Aarhus station nær centrum af byen. En stor del af strækningen ind mod Aarhus forløb gennem Aarhus Ådal, men umiddelbart vest for byen lå der en lav bakke, som banen skulle føres igennem. Man udgravede så en gennemskæring af bakken, og herved blottedes der lag af ler og sand i nordsiden. Adjunkt Erslev undersøgte lagene og samlede en mængde fossiler, der stadig opbevares på Geologisk Museum. Desuden lavede han den nedenfor viste profiltegning.

Figur 2. Erslevs profiltegning fra 1860. Den gotiske skrift til signaturerne er: XXX: 1-2 Fod mægtigt Lag af Sandsteen, SSS: Graa Glimmerler med Forstener, ++: Sort Glimmerler med Forstener. Desuden ses øverst til venstre 'Hvid Sand' og 'Rullestensler, gult og broget' (= morane). Gengivet fra Harder (1913).

Ravn beskrev i sin store afhandling 'Molluskfaunaen i Jyllands Tertiæraflejringer' (1907) fossilerne fra Erslevs indsamling, men gik ikke nøjere ind på lagfølgen, da Poul Harder havde påbegyndt sin store undersøgelse af nyt materiale, der var indsamlet af ham for D.G.U. I 1906 var der netop foretaget en udvidelse af banegraven mod nord, hvorved lagene fra 1860 igen kom frem. Dette materiale blev grundlaget for Harders palæontologiske hovedværk 'De oligocæne Lag i Jærnbane-gennemskæringen ved Aarhus', D.G.U 2 (22), 1913. Denne afhandling er stadig af stor betydning for studiet af Danmarks mollusker fra Oligocæn, da der blev fundet arter fra både Mellem Oligocæn (nu Nedre Oligocæn) og Øvre Oligocæn.

Figur 3. Hammelbanen ved Åby med udgravningen til jernbanen. Skranten med de fossilsførende lag lå umiddelbart nord for Aarhus Å (vest for Fiskerhuset).

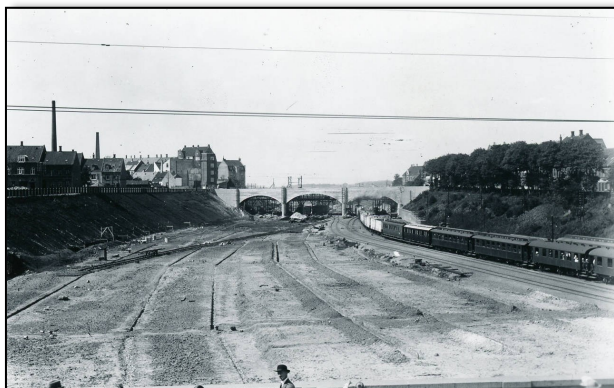
Et lignende profil fra Åby Mark blev i 1908 blottet ved Åby Mark ved en udgravning vest for Hammelbanegården 2 km vest for Aarhus station og beskrevet af Ravn (1909). I 1980 var et lignende profil umiddelbart nord for Hadsten synligt i nogle måneder i forbindelse med en vejgennemskæring, men det er aldrig blevet beskrevet i litteraturen. Der blev også her fundet en del mollusker fra begge forsteningsførende lag.

Figur 4. Godstog under udkørsel. Udsigt over banegraven fra Bruuns Bro mod Frederiksbroen 1895.

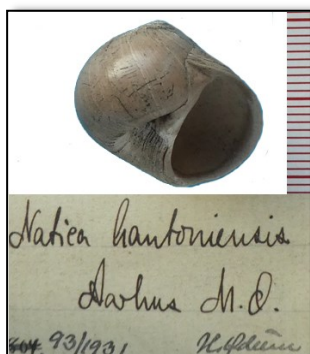
Ukendt fotograf. Lokalthistorisk Samling, Aarhus.

I 1920'erne skete der igen store udvidelser af banegraven på grund af den store vækst i Aarhus, og det blev nødvendigt at udvide sporområdet, så det nu omfattede 13 spor. Herved blev de fossilførende lag atter blottet. I min samling af Oligocæne mollusker er der en del glasrør med etiketten 'H. Ødum, 1931 Aarhus', så Hilmar Ødum (senere direktør for D.G.U) må have samlet der på dette tidspunkt. Det eneste sted i Aarhus med sådanne fossiler er netop banegravens nordside. Som et kuriosum kan nævnes, at nu afdøde Kjeld Rose, der var blandt Jysk Stenklubs tidligste medlemmer, sidst i 1970'erne fortalte Søren og undertegnede, at han havde set fossile pelikanfodssnegle i en skrænt ved banegraven, så chancen for fossiler er der stadig, når der graves i forbindelse med anlæg af jernbaner ved Aarhus! Der blev dog ikke fundet fossilførende lag i forbindelse med letbanebygget.

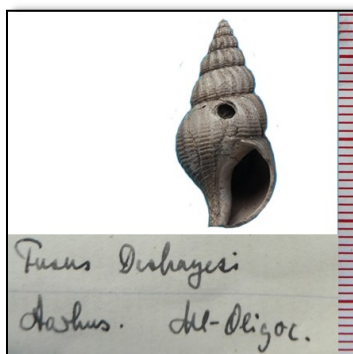

Figur 5. Den næsten færdige udvidelse af banegraven, set mod den nye Frederiksbrosbro 1924.

Ukendt fotograf. Den Gamle Bys billedsamling.

Natica hantoniensis
Aarhus M.O.
1931/1931 H. Ødum

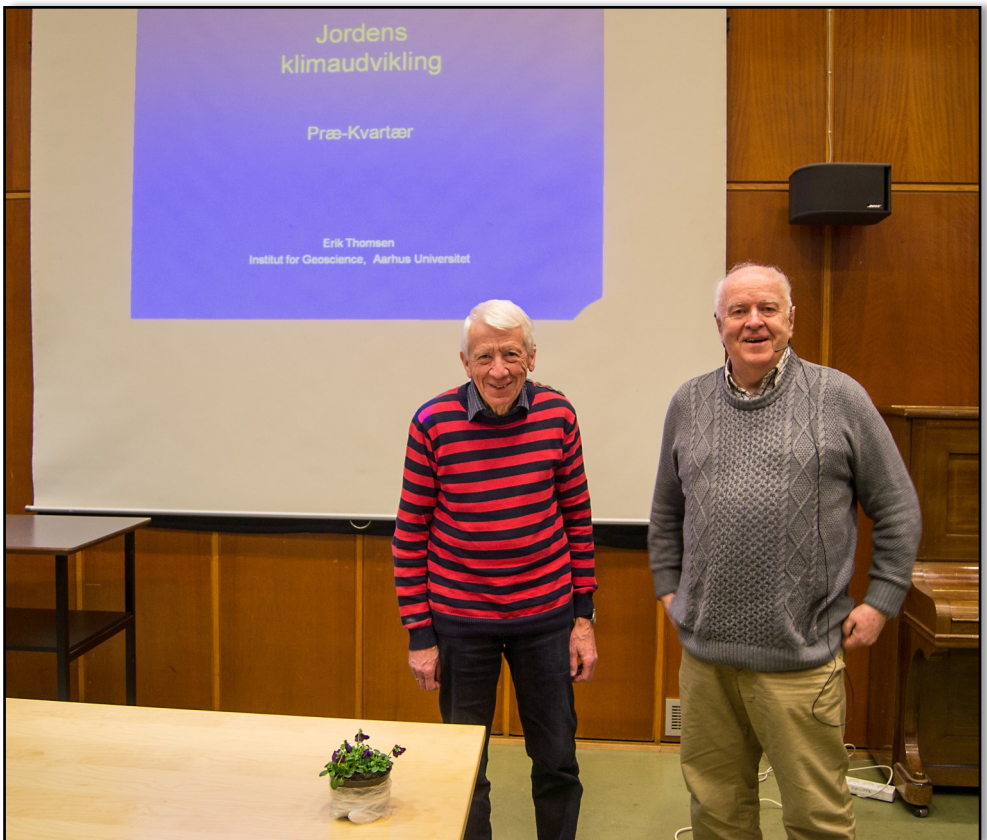
Fusus Durbayeri
Aarhus. M.O.
M-Oligoc.

Figur 6. Snegle fra banegraven ved Aarhus, indsamlet af Hilmar Ødum i 1931. De er fra M.O. (mellemoligocænt finsand, nu benævnt Viborg Ler). Foto: forfatteren.

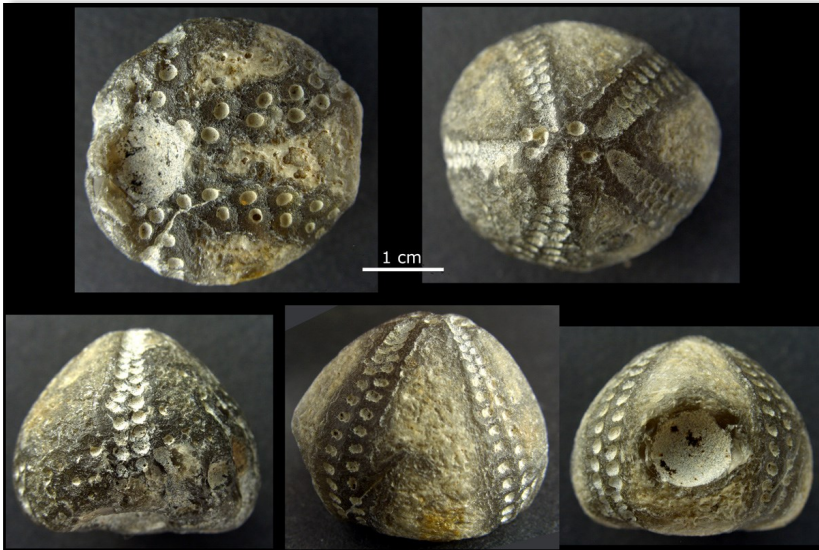
Litteratur

- Harder, P. 1913. Harder, P. 1913: De oligocæne Lag i Jernbanegennemskæringen ved Aarhus Station. *Danmarks Geologiske Undersøgelse 2 (22)*. 140 pp., 5 tabeller, 4 figurer, 9 plancher.
- Ravn, J.P.J. 1907. Molluskfaunaen i Jyllands Tertiæraflejringer. *Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Skrifter*, 7. Række, naturvidenskabelig og matematisk Afdeling III, 2: 215-386.
- Ravn, J.P.J. 1909. Om nogle nye Findesteder for Tertiærforsteninger i Jylland. *Meddelelser fra Dansk geologisk Forening 15 (3)*: 331-336.

Fra februar måneds foredrag Erik Thomsen og formanden

Søpindsvin, *Galeola* fra Kridttid.
Løsfund ved Sejlflod nær Hals".

Et par skønne snegle fra Gundstrup-blokkene.

Natskyggefamilien - har fået et nyt medlem

Efter at Columbus havde været i Amerika begyndte en lind strøm af planter at finde vej til de europæiske spiseborde og medicinskabe. Natskyggefamilien (Solanaceae) leverede mange af disse nytteplanter, som alle indeholder en større eller mindre mængde af giftige alkaloider, ofte koncentreret til særlige dele af planterne. Tomater, kartofler, peberfrugter og tobak er de mest kendte. Tomatplantens frugter er ikke giftige, men kartofflens og Sort Natskygges er. En mindre kendt gruppe er Blærebæger (*Physalis*). Fra prydhaven kender vi Jødekirsebær og Kantbæger, fra køkkenhaven Tomatillo, Jordbærtomat og Ananaskirsebær.

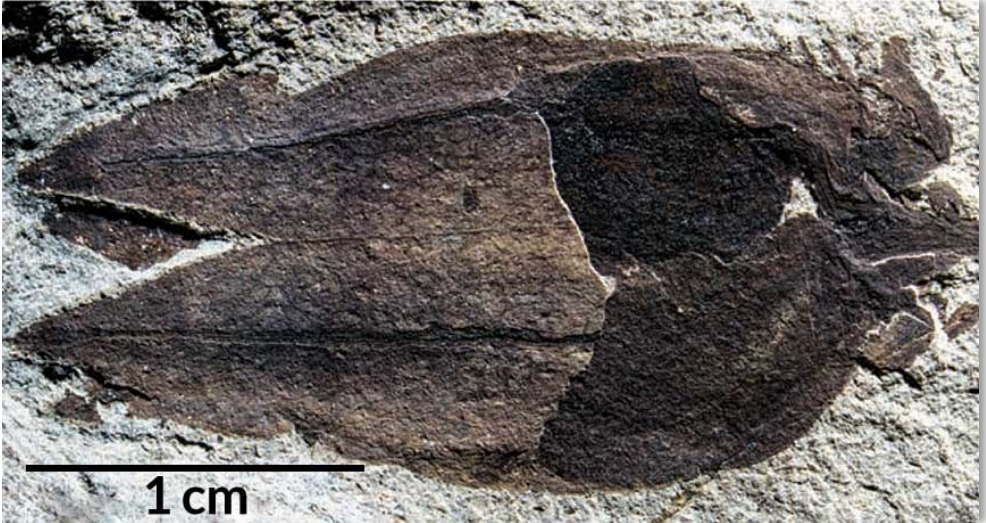
Jødekirsebær (*Physalis alkekengi*) - Foto: Anemette Olesen

Ananaskirsebær (*Physalis peruviana*).
Foto: Anemette Olesen

Hidtil har forskere ved at analysere molekulære data bedømt Natskyggefamilien til at være ca. 30 millioner år gammel. I 2002 og 2006 gjorde man i den nordlige Chubut Provins i Argentina imidlertid i Laguna del Hunco et par fund, som flyttede Natskyggefamilien godt 20 millioner år længere tilbage i tiden - til Tidlig Eocæn.

Physalis infinemundi (=Physalis fra verdens ende d.v.s. Patagonien). Foto: Peter Wilf

Fundet er publiceret i en artikel med titlen: Eocene Lantern Fruits from Gondwana Patagonia and the Early Origins of Solanaceae. Af Peter Wilf o.andre. Science 2017, 355(6320), 71-75.

Fundene i Laguna del Hunco stammer fra en regnskov omkring en kratersø og omfatter insekter, fisk, frøer og en enkelt skildpadde og en stor mængde plantedele. Især studiet af de mange plantefrø der har kastet ny viden af sig. I den ovennævnte artikel beskrives 52 millioner år gamle eksemplarer af en ny art i slægten *Physalis*: *Physalis infinemundi*. (=Physalis fra verdens ende d.v.s. Patagonien). Det karakteristiske femtallige bæger samt den frugt der omslutes af bægeret er bevaret i en sådan stand, at det næsten kan sammenlignes med et presset eksemplar af et nutidigt Ananaskirsebær. To ting mangler vi dog at få svar på - og hvem ved om ikke vi får det en skønne dag: hvilken farve havde bægeret og frugten og kunne den spises af mennesker.

Når jeg om et par måneder går ud i mit drivhus og hilser på de små selvsåede Tomatilloer (*Physalis ixocarpa*) vil jeg sende en tanke til deres fjerne slægtninge nede i Patagonien.

Mogens S Nielsen og Ingemann Schnetler holder foredrag i januar.

Stor enkeltkoral fra Sangstrup med liggende vækst.

Kontingent for 2017 og girokort

Enkelt medlemskab **150 kr.** Parmedlemskab **200 kr.** (modtager kun i klubblad)

Indsættes på **bankkonto: 1551 0001217380** – eller **kontant** på klubmøderne.

Hvis du ikke ønsker at fortsætte dit medlemskab, så giv venligst besked. Det sparer foreningen for udgifter og begge parter for besvær.

HUSK også at melde FLYTNING til kassereren. Et postkort (se adressen på side 2) eller en mail til jytte@dicmusik.dk sikrer, at stenhuggeren kommer frem uden forsinkelse.

Med venlig hilsen, **Kassereren**

Har du husket at betale kontingent for 2017?

Der mangler et par indbetalinger for 2017. Måske skyldes det, at vi ikke har udsendt girokort som tidligere.

Det er måske nemmere at glemme, når man ikke har girokortet som huskeseddel. Jeg har et restlager af girokort. Så hvis nogen af jer har brug for det, vil jeg gerne sende et. Ring eller skriv.

Med venlig hilsen, Jytte Frederiksen, Myntevej 16, 8240 Risskov.
jytte@dicmusik.dk Tlf. 8617 4697 eller 2943 0901

Klubbens værksted på Læssøesgade Skole *er nedlukket fra 7/4 til 29/9 !!!*

Der skal installeres elevator i bygningen, så klubbens værksted skal pakkes ned fredag 7/4 – materialet skal opbevares i et tilstødende rum. Bøger og stensamling afskærmes med en plade og med plastfolie.

Nedenstående oplysninger gælder således kun indtil 6/4 og igen fra ca. 1/10:

Husk af hensyn til de låste døre at ringe besked, om du kommer på værkstedet.

Brug af sølvværkstedet: 5 kr. pr. gang. Brug af slibeværkstedet: 10 kr. pr. gang.

Returneres ved varig adresseændring

Afsender:
Jysk Stenklub
Myntevej 16
8240 Risskov

Program for Jysk Stenklub forår 2017

Klubmøderne er på Åby Bibliotek, Ludvig Feilbergsvej, Åbyhøj

- Lørdag d. 8/4: Klubmøde på Åby Bibliotek.
Foredrag kl. 13.30 ved Per Smed –
efterfulgt af en strandtur ved Marselisborg Strand.
- Lørdag d. 9/9: Klubmøde på Åby Bibliotek. "Sommerens Fund" samt
et foredrag, hvor titel endnu ikke valgt.
Følg med på klubbens hjemmeside.

Ture m.v. sommer 2017

- Lørdag d. 1/4: Tur til Isenvad bakkeø
- Torsdag d. 20/4 -lørdag d. 29/4: Klubtur til Isle of Wight, UK.
- Lørdag d. 27/5: Strandtur til Sangstrup Klint
(se beskrivelse og tilmelding i bladet).
- Søndag d. 2/7: Tur til Røsnæs, Vestsjælland
(se beskrivelse og tilmelding i bladet).
- Mandag** d. 17/7: Sommerudflugt til Tunø
(se beskrivelse og tilmelding i bladet).
- Lørdag d. 5/8: Invitation til Mols-Træf hos Kaj og Linda
(se beskrivelse og tilmelding i bladet).
- Søndag d. 10/9: Rendsburg Fossil- og Mineral Messe
(se beskrivelse og tilmelding inde i bladet).

Deadline for septembernummeret af STENHUGGEREN er den 1. august 2017.
Materiale sendes til Søren Bø Andersen. (sba@geolsba.dk) eller kan afleveres ved klubmøder.

AL DELTAGELSE I FORENINGENS AKTIVITETER SKER PÅ EGEN REGNING OG RISIKO

Ved ankomst til møderne på Åby Bibliotek efter kl. 14.00, hvor dørene bliver lukket, kan man benytte klokken til højre for døren. Husk selv at medbringe nødvendig proviant til møderne. Fra kl. 13.00 er der åbent for handel, bytning, stensnak og "sten på bordet". Mødet starter kl. 14.30.

